

ТУЖНО А ИСТИНИТО СВЈЕДОЧЕЊЕ

Тешко народу чија је историја богата! Тешко народу који не смије рећи историјску истину! Није лако јавно проговорити о ономе што је дуго година било забрањивано. Требало је имати смјелости и храбрости, срчаности и преданости па, у име истине, рећи много тога што је скривано пред лицем јавности.

У аутору књиге поетичног назива, *"Сјасиле ме умљаше очи"*, Зорки Делић–Скиба, дуго је тињала притајена нада да ће доћи дан када ће се о свему слободно моћи свједочити – казивати и писати. И ето, дошло је то вријеме, када је, схвативши збивања и историјска гибања, у њој сазрела потреба и донесена одлука да своја сјећања (и сјећања родбине) преточи у књигу. Какав би тек допринос расвјетљавању истине био да се књига појавила у право вријеме. Али, за истину је свако вријеме право. За истину никад није касно. Кад-тад све долази на своје мјесто. Ко је ко и шта је ко учинио, на крају историја суди, а свједочи вријеме и они који пишу. Ријечи су спорије од истине. За истину се не би знало да нема ријечи. Кад нестану они који су истину казивали, остаће записане ријечи да свједоче. Ова књига је једно такво свједочење о трагичним збивањима на овим немирним и несрећним балканским просторима.

Ма колико да је писано и казано о страдању српског народа за вријеме Независне Државе Хрватске, укључујући и логоре за дјецу, још није све речено и никада се неће сазнати потпуна истина. Зато је добро да се, последије толико година, појављује једно искрено, увјерљи-

во и аутентично свједочење у коме су избјегнуте дневно-политичке оцјене и тумачења.

Зорка Делић-Скиба је имала велику несрећу да, као ратно сироче, с браћом и сестрама, доживи најмонструозније тортуре злогласног логора Јастребарско. Али, имала је и срећу да, игром случаја, преживи клање и одлазак у смрт заједно са стотинама невине српске дјеце. Но, трагика њеног живота се ту не завршава. У потоњем рату, зла судбина је поново сустиже. У тој новој трагичној причи, она је имала срећу што је на вријеме напустила град у коме је проглашена непожељном (објављено је да је убијена), и несрећу да је остала без крова над главом и поново била присиљена на обијање туђих прагова, потуцања и малтретирања. Некад, дјевојчица, која ничим није заслужила да јој дјетињство буде заувјек украдено, сада, зрела жена, која ничим није допринијела да јој позне године буду мучилиште. Дјетињство је обиљежено страхотама Другог свјетског рата, а зреле године посљедицама прљавог грађанског рата у БиХ. И један и други рат су оставили трагичне посљедице, непроболне ране и дубоке ожилке на њен живот.

Жанровски, ово није књига чисте документарне грађе, није књига мемоара, нису сажета аутобиографска казивања, нису проста историјска сјећања, нису репортажни записи, није умјетничка проза, већ је књига, која је саткана од свега тога помало.

Зорку нису оптерећивали књижевна врста и форма. Она је настојала да забиљежи и од заборава отме оно што је сматрала да је било важно у њеном животу. Кад не прича о свом животу, онда су ту ликови који су се по нечему издвајали од осталих и тако заслужили да буду описани на начин како је то она урадила.

Познато је да сјећања могу бити непоуздана, али је сигурно да је Зорка могла, све што је било несигурно у њеном сјећању, да провјери код старије браће и сестара и других преживјелих логораша, и тако дође до непобитних чињеница.

Зорка је записала и описала, углавном, доживљене догађаје и стварне ликове – догађаје, који имају мјесто и вријеме, ликове, који имају име и презиме. Зато се за књигу „*Сјасиле ме умиљаше очи*” може рећи да је ово књига-документ. Ништа мање, ово је књига-свједок, јер прати једну судбину у најтежим, могло би се рећи, преломним тренуцима њеног живота.

Можда је добро да је књига баш овако компонована, мада би се неке цјелине, уз одређене дораде, могле сматрати као засебне занимљиве приче, а све заједно као роман о једном тешком животу. Неки ликови се појављују у неколико одвојених казивања, што говори о томе да ауторка није била оптерећена да на једном мјесту каже све о једном лику, који је оставио упечатљив траг на њен живот. Нажалост, много је више оних који су у негативном контексту, од оних који су јој живот учинили лепшим.

Допринос ове књиге расвјетљавању истине, није само у томе да се сазна о животу анђела у паклу, невине дјеце у логору смрти, већ и у томе да се подсјетимо како су та дјеца, али и одрасли, присиљавани на промјену вјере. Начин и техника како је то рађено и, као и сви остали злочини, остали су некажњени, описани су веома увјерљиво и документовано. Упечатљиво је описан план истребљења Срба, иживљавање усташа, одвођење оца и убиство мајке од стране комшија друге вјере, страдање Срба у Санском Мосту и гробница на великом српском

стратишту – Шушњару, путовање до логора Јастребарско у вагонима за стоку, страхоте логорског живота, ако се то може назвати животом, јер је било бестијално, на вјерској основи, мржњом затровано понашање и мучење невине српске дјеце. Чуда се ипак догађају. Усташи са крвавим бодежом задрхтала је рука кад је угледао умиљате очи преплашене дјевојчице, па није довољно добро урадио свој посао (ожиљак на Зоркином врату о томе свједочи), а његовом колеги, који је закопавао дјецу, стао је дах кад је у гробници угледао исте те очи, па је остао збуњен, не знајући да ли је то што види стварност или Божји поклон. Ништа мање стравична нису иживљавања и малтретирања од стране оних који су је узели под старатељство, како би је преваспитали и превели на њихову вјеру, присиљавања да заборави своје поријекло, родбину, чак и име, малтретирања у школи и многе друге недаће. Посебно се издваја монструозни план часне сестре да је отрује зато што је рекла истину о Јастребарском. А тек прича о Јеврејки и њеном сину који, да би преживио, мијења вјеру и име. Судбина јеврејског и српског народа се, на том плану, потанко додирује, као што се судбина Ане Франк и Зорке Скиба могу подвести под најтрагичнија свједочења о злодјелима нациста.

На свој начин занимљиве су приче о путовању у Америку, повратку у Мостар, животу у Санском Мосту... Нешто љепши дијелови књиге су они о сретању животног сапутника, рађању дјеце и коначном „смиривању” у позним годинама.

Да се не би схватило како је ауторка наклоњена само једној истини и да је њено казивање обојено, она се не либи да напише оно што је лоше доживјела и међу својим сународницима, па чак и ближој родбини. На тај на-

чин осуђује све оно што не ваља у понашању или карактеру оних с којима се сретала и радила, без обзира коме народу припадају.

Књига је вриједан покушај освјетљавања трагичне историје на овим просторима. Описани су углавном они ратни и поратни догађаји у којима је Зорка непосредно учествовала. Све је изворно, аутентично, ништа није измишљено. Како сама каже, дуго је чекала тренутак да, на овај начин, свједочи и да своју, не ауто, већ ратобиографију стави на папир.

Књига је писана у првом лицу једнине. Мисао је јасна и прецизна, написана онако како је писац у тренутку стављања на папир осјећао. При томе је важно да Зорка није подлегла емоцијама, што би се могло очекивати код овакве литературе. Напротив, писање је сажето, прецизно и сведено је на најнужније податке, без стилских фигура, уљепшавања и дотјеривања. Превладала је нужност да се сјећање стави на папир и да, генерацијама које долазе, свједочи о мучењу и покушају истребљења једног народа. Њена судбина, колико лична толико и универзална, односи се на народ којем ауторка припада. Тако долазимо до неспорних историјских квалитета овог казивања и чињенице да је историја њених предака историја њеног народа. Томе би се могло додати, да је историја њеног живота, историја народа коме припада.

Књига је велики и немјерљив допринос истини и расвјетљавању и разумијевању историјских чињеница, које никада нису биле наклоњене српском народу. Описи, колико је то било могуће, прате хронологију збивања, али су груписани у цјелине, тако да су дате најкарактеристичније личности, које су оставиле печат једном времену, али и оживљене у души аутора.

Књига "*Сјасиле ме умљаће очи*" је вјеродостојна и истинита слика једног трагичног времена на овим просторима, збирка прича повезаних у цјелину о једном тешком животу. Доказ да се истина не може убити. Она је неуништива, као и књига и писана ријеч. Истина може бити тумачена на овај или онај начин, од побједника или губитника, али памћење је ту да истини пође у сусрет, да јој пружи руку и да јој помогне да исплива на површину сазнања.

Зорка Скиба никада није напустила свој народ и своју вјеру. Имала је храбрости да не подлегне разним притисцима. Она није само бивши логораш, већ неко ко је два пута био брисан са списка живих. Само те чињенице су довољна гаранција да ће се ова књига читати у једном даху и, послије тога, препричавати. Може послужити као добра грађа за филм или роман. Као позоришна представа (монодрама) већ је приказана.

Задовољство је издавачу препоручити да књигу штампа, како би она дошла до оних људи и институција, којима је задатак да биљеже и проучавају нашу богату историју. Тешко народу чија је историја богата!

Живко Вујић